

To cite this article: Seyitoğulları, M.A. (2024). İslami Öğreti-Fiziki Coğrafya Bağlamında Bir Nehir Analizi: Nil. International Journal of Social and Humanities Sciences (IJSHS), 8(1), 107-122

Submitted: April 18, 2024

Accepted: June 01, 2024

İSLAMİ ÖĞRETİ-FİZİKİ COĞRAFYA BAĞLAMINDA BİR NEHİR ANALİZİ: NİL

Mehmet Akif Seyitoğulları¹

ÖZET

Antik Mısır uygarlığından günümüze kadar Nil Nehri'ne hangi açıdan bakılırsa bakılsın, araştırılması gereken bir muamma ve her dönem ilgi odağı olmuştur. Eski zamanlardan beri Nil'in kaynağı araştırmacıların üzerinde spekülasyon yaptığı bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Nil'in kaynağı hem hidrolojik, hem tarihi, hem de dini bir kaynak olmasına rağmen, bu farklı kaynak türleri aynı olmayabilir. Maddi yaklaşımlar ise hangi biçimde olursa olsun ilahi gücün rolünü vurgulamaktadır. Nitekim özellikle son zamanlarda modern jeolojinin bulgularının bir sonucu olarak, Nil'in 30 milyon yıllık varlığı boyunca hemen hemen aynı rotayı koruması uzun süre boyunca Nil nehrinin küçük ölçekli akım değişiklikleri dışında akımının stabil olduğunu göstermiştir. Diğer taraftan İslami öğretilerde Nil Nehri, mübarek olarak anılmış ve İslâm nehri olarak sayılmıştır. Jeolojik kanıtlar/hidrolojik döngü gibi parametreler hesaba katıldığında, Nil Nehri'nin tek bir kaynağının olmadığı ve karmaşık bir nehirler ve diğer su kütleleri sistemi aracılığıyla beslendiği açıktır. Nil nehrinin kaynağının Cennetten olduğu belirtilmektedir. Nitekim hadislerde de bu konu bildirilmektedir. Bu makalede Nil Nehri'nin kaynağı ve gelir-gider dengesi, İslami öğreti ekseninde fiziki coğrafya açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nil Nehri, Hadis, Fiziki Coğrafya, Mısır.

¹ Dr, MEB, Coğrafya Öğretmeni, Van, e-posta: akif198200@gmail.com ORCID: 0000-0003-2982-1155
Tlf: 0541 653 79 23

ISLAMIC TEACHING -A RIVER ANALYSIS IN THE CONTEXT OF PHYSICAL GEOGRAPHY: NİL

ABSTRACT

From the ancient Egyptian civilization to the present day, the Nile River has always been an enigma to be investigated and the center of attention. Since ancient times, the source of the Nile has been a subject of speculation among researchers. Although the source of the Nile is both hydrological, historical and religious, these different types of sources may not be the same. Material approaches emphasize the role of divine power in whatever form it takes. Indeed, as a result of the findings of modern geology, especially in recent times, the Nile has maintained virtually the same course throughout its 30 million years of existence, indicating that its flow has been stable over long periods of time, except for small-scale changes in flow. On the other hand, in Islamic teaching, the Nile River is referred to as blessed and is considered an Islamic river. Taking into account parameters such as geological evidence/hydrological cycle, it is clear that the Nile River does not have a single source and is fed through a complex system of rivers and other water bodies. The source of the Nile is stated to be from Paradise. This is also reported in the hadiths. In this article, the source of the Nile River and its balance of income and expenditure evaluated from the perspective of physical geography in line with Islamic teachings.

Keywords: Nile River, Hadith, Physical Geography, Egypt.

GİRİŞ

Nil, toplam uzunluğu 6670 km olan ve 3,2 milyon km² lik havzayı boşaltan dünyanın en uzun nehridir. Gezegenin en eski uygarlıklarından birinin kurulmasında Nil önemli bir rol oynamıştır. Nehrin birikme su tutma havzası 3x10⁶ km² alanı ile Afrika kıtasının %10'nu kapsar. Ölçü olarak her yıl akan su hacmi bakımından Nil, dünyanın başlıca nehirlerinin en küçüğüdür. Kaynağını Orta Afrika'nın göller bölgesindeki Victoria Gölü'nden alan Nil Nehri'nin Beyaz Nil, Mavi Nil ve Atbara Nehri olmak üzere üç kaynağı vardır. Drenaj havzası on bir ülke (Tanzanya, Ruanda, Uganda, Burundi, Kenya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Eritre, Etiyopya, Güney Sudan, Sudan ve Mısır) tarafından paylaşılmaktadır (Karyabwite, 2000; Williams, 2009; Liu vd., 2009; Brewer vd., 2011; Basheer, M vd., 2023). (Şekil 1).

Şekil 1. Beyaz Nil ve Mavi Nil'in Sudan'ın Hartum yakınlarında birleştiği yer (URL 4. 2020)

AMAÇ VE METOD

Tarih boyunca litosfer, hidrosfer ve atmosfer'de ayrı ayrı ve bazen bunların etkileri sonucu farklı görünüm/boyutlarda ortaya çıkan (doğal olaylar) belirgin özellikleriyle farklı bilim dallarının konusunu oluşturmuştur (Biricik, 2013). Nitekim eski zamanlardan beri Nil Nehrinin kaynağı araştırmacıların üzerinde spekülasyon yaptığı bir konu olarak ortaya çıkmıştır. Herodot'un zamanından bu yana tartışılan en önemli iki konu olan Nil'in kaynaklarının konumudur. Bu makalenin amacı, bu kaynaklardaki belirli sularla (Mavi ve Beyaz Nil kaynakları ve aynı zamanda yağmur kaynağı) ilişkili İslami öğretiyi karşılaştırarak bunun nasıl ve neden olduğu konusuna yeni bir ışık tutmaktır. Öte yandan Nil Nehri ile ilgili hadislerdeki tahlili coğrafya açısından incelemektedir.

Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal olarak analiz edildiği araştırma türüdür. Diğer bir ifadeyle, teori oluşturmayı temel alan bir anlayışla sosyal olguları bağlı buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana alan bir

yaklaşımıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Doküman analizi yöntemi, nitel araştırmalarda araştırmanın amacına ve veri kaynaklarına bağlı olarak tek başına bir yöntem olarak kullanılabilir (Ersoy ve Ayaydın, 2023) ve araştırma konusuna yönelik yazılmış farklı türdeki dokümanların bir araya getirilerek incelenmesini içerir (metin, belgeler vb.) (Seyidoğlu, 2016). Çalışma bu yönetime uygun olarak tasarlanmış olup ulusal/uluslararası literatürden yararlanılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Ganj, Amazon, Yangtze ve Tuna gibi dünyanın büyük nehirleri aynı zamanda kutullukları ve gizemleriyle de bilinirler. Ancak, içlerinde Nil Nehri'nin tarihi önemi büyüktür. Antik dönem kaynaklarından Herodot Mısır için "Mısır Nil'in armağanıdır" demiştir. Tarih boyunca başta eski Mısırlıların bu kurak/susuz bölgede tarım yapmasının nedeni Nil nehrinin sularının yılın belli bir döneminde yükselmesi ve bunun her yıl düzenli olarak tekrar etmesinin sonucudur. Öte yandan Nil ismi Yunanlılar tarafından "nehir vadisi" anlamında kullanılmıştır. Yunanlılar tarafından kullanılan "nehir vadisi" anlamındaki Nelios sözcüğünden geldiğine inanılmaktadır. Yunanlıların bu nehir için nelios tabirini kullanmalarının sebebi antik dönem Mısırlıların bu nehirden "Nü" diye bahsetmesinden kaynaklanmaktadır (Vercouter, 2013; Şahin, 2017; Karakuş, 2022). Nil'in kaynağından denize kadar izlediği uzun yol boyunca, farklı bir dilin konuşulduğu her bölgede farklı bir isim alması şaşılacak bir şey değil; ama dikkate değer bir şey var ki, adı ses ve harflerle farklı olsa da anlamı aynıdır (Oestigaard, 2010).

1. Mucizeler Nehri; Afrika'nın en uzun nehri ve dünyanın en ikonik su yollarından biri olan Nil, coğrafi bir harikadan çok daha fazlasıdır. Derin bir kültürel ve manevi öneme sahiptir. Coğunlukla "Mucizeler Nehri" olarak anılan Nil, antik kültürlerin kaderini şekillendiren ve milyonlarca insanın geçimini sağlayan bir medeniyetin beşiği olmuştur.

2. Coğrafi Harika; Victoria Gölü'nden doğan Nil, kuzeydoğu Afrika'daki on bir ülkeden geçerek Akdeniz'e ulaşmadan önce yaklaşık 6670 kilometre yol kat etmektedir. İki ana kolu olan Beyaz Nil ve Mavi Nil, Sudan'ın Hartum yakınlarında birleşerek Nil'i oluşturmaktadır. Nehrin yıllık su baskınlarıyla şekillenen verimli taşkın yatakları, tarihsel olarak tarımı desteklemiş ve kıyılarında medeniyetlerin büyümesini teşvik etmiştir. Nil'in benzersiz coğrafyası, öngörülebilir su baskını düzenleriyle hem eski hem de modern topluluklar için bir yaşam ve refah kaynağı olmuştur. Nehrin önemi fiziksel akışının ötesine geçerek dokunduğu bölgelerin kültürel ve manevi dokusuna nüfuz etmektedir.

3. Tarihsel Önemi; Nil, eski uygarlıkların, özellikle de kıyılarında gelişen Mısır uygarlığının gelişmesinde etkili olmuştur. Su baskını olarak bilinen Nil Nehri'nin yıllık su baskını, besin açısından zengin çökeltilerin birikmesine neden olmuştur ve tarım için ekilebilir alanlar ortaya çıkmıştır. Bu döngü Mısır'ın tarımsal refahının ve kültürel ilerlemesinin temeli olmuştur. Eski Mısırlılar Nil'e hayat veren bir güç olarak saygı duyuyorlardı ve sularına kutsal nitelikler atfediyorlardı. Nehrin her yıl taşması, yaşamın yenilenmesine ve yaratılış döngüsüne işaret eden mucizevi bir olay olarak görülüyordu. Nil ve Mısır maneviyatı arasındaki bu derin bağlantı, antik çağlardan kalma dini metinlerde, sanatta ve mimaride açıkça görülmektedir.

4. Nil Nehri Boyunca Mucizevi Olaylar; Nil'in mucizelerle olan ilişkisi, medeniyetlerin sürdürülmesindeki rolünün çok ötesine geçmektedir. Tarım için çok önemli bir unsur olan Nil Nehri'nin her yıl taşması, başlı başına mucizevi bir olay olarak algılanmıştır. Öngörülebilir su baskını, yalnızca verimli toprakları değil, aynı zamanda bir huşu ve merak duygusunu da beraberinde getirerek Nil'in ilahi bereketlerle donatılmış bir nehir olduğu algısını güçlendirmiştir.

5. Modern Dönemde Önemi; Günümüzde Nil, içinden aktığı ülkeler için hayati bir kaynak olmayı sürdürmektedir. Tanzanya, Ruanda, Uganda, Burundi, Kenya, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Eritre, Etiyopya, Güney Sudan, Sudan ve Mısır tarım, hidroelektrik ve tatlı su kaynağı olarak nehre güvenmektedir. Genellikle "Mucizeler Nehri" olarak selamlanan Nil, coğrafya, tarih ve maneviyat arasındaki iç içe geçmiş ilişkinin bir kanıtıdır. Afrika'nın kalbinden Akdeniz'e uzanan yolculuğu, ulusların kaderini şekillendirmiş ve binlerce yıldır hayranlık uyandırmıştır. Nil yalnızca bir nehir değildir; bir yaşam kanalı, kültürel mirasın deposu ve insanlık tarihinin gidişatını etkileyen mucizevi güçlerin bir hatırlatıcısıdır (URL 2, 2024).

TARTIŞMA VE ANALİZ

Cennetten Kaynaklanan/Gelen Nehirler Var mıdır ?

Birçok inanışta ve mitolojik hikâyede su, evrenin ve yaşamın kaynağı olarak görülmüştür. Yaratılışı anlatan mitlerde su çoğu zaman temel unsurlardan biri olarak karşımıza çıkar. Antropologlar, suyun bu efsanevi tasvirlerinin hem gerçek hem de sembolik olmak üzere iki boyutlu anlamlar içerdiğini düşünmektedirler. Su neredeyse bütün dinlerde her şeye hayat veren unsur olarak görülmektedir. Aynı zamanda su; hayat, ölüm ve ölümsüzlükten oluşan varoluşsal çemberde de önemli

roller üstlenir. Bu veçhesiyle su hem yaratılışın hem ölümden sonra yeniden doğuşun ve ebedi hayat lütfedilmesinin de bir sembolüdür (Altman, 2002; Bradley, 2012'den aktaran; Kurt Fidan, 2021). Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette cennet nimetlerinden biri olarak su anlatılmaktadır. Diğer taraftan iman edip salih amel işleyenlere vaat edilen Cennet genellikle "altından ırmaklar akan" bir yer olarak tasvir edilmektedir. Yine İslam'daki "kevser" anlayışı da bu anlamda önemlidir. Zira hadis kaynaklarına göre kevser, bütün cennet ırmaklarının kendisinden doğduğu büyük bir su kaynağı ve nehri ifade etmekle birlikte aynı zamanda Hz. Muhammed'in (sav) ahirette ümmetiyle buluşacağı havuz ve nehri de temsil etmektedir (Ertürk, 1997). Kur'an'daki denizlerle, okyanuslar ve birbirine karışmayan sular ya da Kızıldeniz'in ikiye ayrılması doğrudan/dolaylı olarak tufanla ilgili birçok örnek anlatı Tevhid'e vurgu yapar. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de su ve insan hayatı üzerindeki etkisini anlatan ayetler mutlak yaratıcının işaretleridir (Kurt Fidan, 2021).

Tarihsel olarak, fikir tarihinde veya belirli bir tarihi önem atfedilen yerlerde bulunan su kaynakları vardır. Dini açıdan bir kaynak, nehrin akışı boyunca herhangi bir yerden kaynaklanabilir, ancak çoğunlukla bir çeşme, bir şelale veya bir yeraltı kaynağıdır; bu kaynak aynı zamanda semavi alemlerdeki kozmos akışlarıyla herhangi bir bağlantı da olabilir. Dolayısıyla, Nil'in kaynağı hem hidrolojik bir kaynak (Mavi Nil'e en uzun özelliğini veren), hem tarihi bir kaynak (yüzyıllar boyunca kâşifler tarafından ziyaret edilen efsanevi bir yer) hem de dini bir kaynak (cennetten gelen) olmasına rağmen, bu farklı kaynak türleri aynı olmayabilir. Maddi yaklaşımlar ise hangi biçimde olursa olsun ilahi cevheri vurgular (Oestigaard, 2010). Neticede, her nehrin başlangıcı/kaynağı farklı yerlerden çıkmaktadır. Ancak tüm sular ve nehirler semavi kökenli bir hazineden gelmektedir çünkü nehrin kaynağını oluşturan gelir ve giderler görünen sebeplerin çok ötesindedir. Maneviyat maddeselliğin içinde gömülüdür.

İslami Öğretide Bazı Nehirlerin Mucizevi Özellikleri

Yaşamın kaynağı ve bilinen tüm yaşam formlarının vazgeçilmez unsuru olan su, yeryüzünün yapısı ve canlıların hayatta kalabilmesi için hayati öneme sahiptir. "Su" anlamına gelen "Ma" kelimesi Kur'an-ı Kerim'de altmış üç ayette geçmektedir. Suyun belirli bir tat ve seviyede yeryüzüne indirilmesinde ilahi gücün rolü ve insanların susuz kaldıkları takdirde ümitsizliğe düşecekleri vurgulanarak, bu nimete şükredilmesi ve üzerinde düşünülmesi istenmektedir. Suyun önemi, kaynaklarının korunması, kirliliğin önlenmesi, maddi ve hukuki temizlik ve sulamada

kullanılması konularında hadislerde detaylı açıklamalar bulunmaktadır (Günay, 2009).

İslam Literatüründe Nil Nehri

Kaynaklarda büyüklüğü nedeniyle "bahr" (deniz) olarak anılan Nil, İslam literatüründe önemli bir yere sahip olup, büyük bir kısmı coğrafya-tarih kitapları, seyahatnameler ve bu bölgelerdeki idare-vergi sistemi üzerine yazılmış eserlerden oluşmaktadır. İslam coğrafyası literatüründe Nil hakkında verilen bilgiler ve özellikle Nûbe sınırından (Afrika'da büyük kısmı Sudan'da, küçük bir kısmı Mısır'da kalan bölge) itibaren nehrin aşağı yatağı (kuzey) ile ilgili kısım, gözleme dayalı olması nedeniyle gerçeğe yakındır. Ancak nehrin kaynağı ve yukarı rotası (güney) hakkındaki bilgiler çoğunlukla Batlamyus ve Strabon'un kitapları gibi Yunan eserlerine dayanmaktadır ve efsanevi niteliktedir. Batlamyus'un Nil'in kaynağının Cebel-i Kamer olduğu yönündeki anlatımı İslam dünyasında 19. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Batlamyus'un Coğrafyası'ndan ilk kez Muhammed b. Musa el-Harezmi'nin naklettiği bu rivayete göre, sular önce Ekvator'un güneyinde yer alan Cebel-i Kamer'deki küçük nehirler vasıtasıyla birçok gölde toplanır ve bunlar daha sonra Nil'in kaynağını oluşturur. Bu bilgi pek çok İslâm coğrafyacısı tarafından tekrar edilmiştir. Nil'in yukarı yatağı ve kaynakları hakkında bilinenler, ortaçağ İslam yazarlarının verdiği bilgilerle sınırlıydı, ancak çok sonraları Avrupalı seyyahlar nehrin kaynaklarını ve onlara depo görevi gören büyük gölleri keşfettiler. Örneğin; İngiliz kâşif John H. Speke, 1858 yılında Victoria Gölü'nü keşfetmiş ve bu gölün Nil'in gerçek kaynağı olduğunu belirtmiştir. John H. Speke ayrıca Ruwenzori dağlarının kaynaklarda adı geçen Cebel-i Kamer olduğunu da tespit etmiştir. Ayrıca Evliya Çelebi Batlamyus'tan naklen ve İslam coğrafyacılarına ait kitaplarda yer aldığı şekliyle Nil nehrinin kaynağının Mısır'ın güneyinde yedi aylık mesafede Cebel-i Kamer olduğunu belirtmektedir. "Nil" kelimesi eski Arap edebiyatında da geçmekte arapça adı "Bahr-el Nîl" olan nehir, Kur'an'da geçmemektedir. Bununla birlikte müfessirler Taha ve Kasas surelerinde geçen "yemm" kelimesinin Nil nehrine atıfta bulunduğunu vurgulamışlardır (Seyyid, 2007).

Nil Nehrinin Asıl Kaynağı: Bediüzzaman Said Nursi'nin Hadis Kaynaklı Tespiti ve Yapılan Analiz

Nehrin önemi yalnızca ekonomik açıdan değil, aynı zamanda siyasi, tarihi ve kültürel açıdan da dikkate alınırsa bu hiç de şaşırtıcı değildir. Nehirler tarih boyunca insanlık için oldukça önemlidir. Nehirler olmasaydı, insanın yeryüzünde yaşayacak yeri olmazdı. Dünyanın büyük bir kısmının nehir kenarlarının tarım arazisi

olarak kullanılması tesadüf değildir. Nitekim Nil, antik ve modern Mısır için aslında (her zaman) yaşamın atardamarı olmasıyla bunun en güzel örneğidir.

Nil Nehri'nin kaynağı neresidir? Bu basit bir soru gibi görünse de, Dünya gezegenindeki en uzun nehrin kökeni binlerce yıldır insanların kafasını karıştırmaktadır. Bugün bile, uyduların ve jeofizik bilgi birikiminin çok olduğu bir çağda, Nil'in kaynağına ilişkin muamma hâlâ sandığımız kadar basit değildir. Nil'in kaynaklarının araştırılması, antik çağlardan bu yana hem yerli/yabancılar tarafından Afrika'nın keşfinde önemli bir konu olmuştur.

Nil Nehri de Fırat Nehri gibi "Mübarek" unvanıyla yüceltilmiş ve İslam'ın nehri sayılmıştır. Bu sıfat, nehrin Mısır ve çevresindeki tüm tarımsal yaşamın ve doğal olarak da insanın can damarı olmasıyla ilgili olabileceği gibi, nehrin kaynağının uzun süre belirlenememiş olmasıyla da ilgili olabilir. Nil Nehri'nin kaynağının gizeminin çok eski ve sıklıkla tartışılan bir konudur. Nil Nehri'nin İslam coğrafyalarında olabildiğince kutsanmış olmasında Kur'an-ı Kerim'in, İslam ulularının/alimlerinin ve bir kısım efsanevi anlatının yeri çok etkili olmuştur (Sümbüllü, 2012).

Kur'an'ın ayetlerinde tabiat unsurlarına yapılan atıflar derin önem taşımaktadır. Bunlar arasında yaşamı, arınmayı ve rehberliği simgeleyen nehirler ayrı bir öneme sahiptir. Kur'an'da/Hadislerde nehirlerle yapılan atıflar coğrafi ayrıntıların ötesine geçmektedir. Her bir söz, inananları daha derin anlamlar üzerinde düşünmeye davet eden derin bir manevi ve sembolik anlam taşır. Bu araştırmada Nil nehrine odaklanarak ilgili ayeti/hadisi inceleyeceğiz.

“Taşın öylesi var ki ondan ırmaklar kaynar; öylesi de var ki çatlayıp bağrından su fişkırır” (Bakara Suresi-74. Türkçe Meali)

Ebû Hüreyre (r. anh)'dan rivayet edildiğine göre;

Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: ***“Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil, bunların hepsi Cennet nehirlerindedir”***.

Hadis kitaplarının çoğunda cennetten gelen dört nehirden (Seyhan, Ceyhan, Fırat ve Nil) söz edilmektedir. Cennetten gelen nehirlerin sayısı bazı rivayetlerde (aktarma/nakletme) üç, bazılarında ise dört ve beş olarak zikredilmektedir. Bediüzzaman Said Nursi, Bakara Suresi-74 ayetinin bir parçası olan ***“öylesi de var ki çatlayıp bağrından su fişkırır”*** ayet mealindeki cümleyi açıklarken, Nil, Dicle ve Fırat gibi nehirlerle dikkat çektikten sonra, ***“Şu üç nehrin menbaları Cennettendir.”*** hadisini kaydetmektedir (URL 1, 2016). Çalışmamızın ana temasını oluşturan Bediüzzaman Said Nursi'nin eserlerinde nehirlerle ilgili hadislerin yorumlandığı pasajlar doğrudan alınmıştır. Konu aşağıdaki pasajlar çerçevesinde

bilimsel veriler/bilgiler üzerinden değerlendirilmiştir. Böylelikle günümüzde mevcut/ulaşılabilir bilimsel veriler eşliğinde ilgili lafızların hangi muhtemel anlamlara gelebileceği hakkında tarafımızca fikir yürütülmüştür.

(Nursi, 2012), "*Taşlardan öyleleri var ki, bağrından nehirler çağlar (Bakara Suresi-74. Türkçe meal). Bu fıkra ile dağlardan nebean eden (fişkiran) Nil-i mübarek, Dicle ve Fırat gibi ırmakları hatırlatmakla, taşların evâmîr-i tekvîniyeye (yaratılışa ait emirler) karşı ne kadar hârikanümâ (harikalı) ve mu'cizevâri (mucize gibi) bir surette mazhar (görünme, yansıma yeri) ve musahhar (boyun eğmiş) olduğunu ifham eder (anlatır).*

Ve onunla böyle bir mânâyı müteyakkız (dikkatli) kalblere veriyor ki: Şöyle azîm ırmakların, elbette mümkün değil, şu dağlar hakikî menbaları olsun. Çünkü faraza (misal olarak) o dağlar tamamen su kesilse ve mahrutî (koni şeklinde) birer havuz olsalar, o büyük nehirlerin şöyle sür'atli ve kesretli (çok) cereyanlarına, muvazeneyi (denge) kaybetmeden, birkaç ay ancak dayanabilirler. Ve o kesretli masarife (giderler) karşı, galiben (çoğunlukla) bir metre kadar toprakta nüfuz eden yağmur, kâfi varidat (gelirler) olamaz.

Demek ki, şu enhârın (nehirlerin) nebeanları, âdi (sıradan) ve tabiî ve tesadüfî bir iş değildir. Belki pek harika bir surette, Fâtır-ı Zülcelâl (sonsuz haşmet sahibi ve benzersiz şeyleri üstün sanatıyla yaratan Allah) onları sırf hazine-i gaybdan (görünmeyen hazine) akıttırıyor.

İşte, bu sırra işareten, bu mânâyı ifade için, hadiste rivâyet ediliyor ki, "O üç nehrin her birine Cennetten birer katre her vakit damlıyor ve ondan bereketlidirler." Hem bir rivâyette denilmiş ki: "Şu üç nehrin menbaları Cennettendir." Şu rivâyetin hakikati şudur ki: Madem esbab-ı maddiye (maddi sebepler), şunların bu derece kesretli nebeânına (akma) kabil değildir.

Elbette menbaları bir âlem-i gaybdadır (görünmeyen alem) ve gizli bir hazine-i rahmetten gelir ki, masarifle varidatın (gelirler) muvazenesi devam eder. Meselâ, Mısır'ın kumistanını bir Cennete çeviren Nil-i Mübarek, cenup (güney) tarafından Cebel-i Kamer (Kamer dağı) denilen bir dağdan mütemadiyen küçük bir deniz gibi tükenmeden akıyor. Altı aydaki sarfiyatı dağ şeklinde toplansa ve buzlansa, o dağdan daha büyük olur. Halbuki o dağdan ona ayrılan yer ve mahzen altı kısımdan bir kısım olmaz. Vâridatı (geliri) ise, muntika-i harrede (sıcak bölgede) pek az gelen ve susamış toprak çabuk yuttuğu için mahzene az giden yağmur, elbette o muvazene-i vâsiayı (geniş dengeyi) muhafaza edemediğinden o Nil-i Mübarek âdet-i arziye (yer kanunu) fevkinde (üstünde) bir gaybî Cennetten çıkıyor."

(Nursi, 2012), "*Vâridatı (geliri) ise, muntıkâ-i harrede (sıcak bölgede) pek az gelen ve susamış toprak çabuk yuttuğu için mahzene az giden yağmur, elbette o muvazene-i vâsiayı (geniş dengeyi) muhafaza edemediğinden*" ... cümlesi sahanın iklim parametreleri ile paralellik göstermektedir. Şöyle ki; Nil, etkili bir yağış olmadan, yolunun yarısı boyunca birçok ülke içinden akmaktadır. Nil havzasının yağış miktarı, Zaire, Nijer ve Orange Nehirleri gibi Afrika'daki diğer büyük nehirlerle karşılaştırıldığında gerçekten de yetersizdir. Nitekim Nil, kurak iklim koşulları altında dünyanın en uzun nehridir. Nil Nehri havzasının iklimsel özellikleri farklılık göstermektedir. Kurak ve çöl ikliminin hâkim olduğu Mısır ve Sudan'ın bir kesimine düşen yıllık yağış miktarı 200 mm altındadır. Sudan ve Etiyopya'nın küçük bir kesiminde ise kurak step iklim hâkimdir ve burada düşen yağış miktarı 200-400 mm arasında değişmektedir. Diğer taraftan Sudan ve Mısır'daki Nil havzası kuzeyi kış döneminde yağış almazken, güney kısımları ve Etiyopya'nın yüksek sahalarında yoğun yağışlar görülmektedir. Bölgenin büyük bölümü ekim-mayıs dönemleri arasında kuzeydoğu rüzgarları etkisindedir. Sahanın büyük bölümüne hakim olan kuraklığın nedeni olan tek yönlü rüzgarlardır. Eşit dağılımlı yağışlara sahip tropikal iklimler Doğu Afrika göller bölgesinde ve güneybatı Etiyopya'nın bazı bölgelerinde görülmektedir. Mısır'da ve Sudan'ın çoğunda iklimin aşırı buharlaşması ve genel kuruluşunun, büyük rezervuarların yüzeyindeki önemli buharlaşma kaybı da dahil olmak üzere çeşitli etkileri vardır. Mısır'da buharlaşma haziran ayında maksimum, aralık ve ocak aylarında ise minimum düzeydedir. Kuzey Sudan'da da durum aynıdır, ancak mayıs ayında haziran ile hemen hemen aynı buharlaşma yaşanır. Hartum çevresinde, bu bölgenin sınırda yer aldığı muson yağmurlarının daha sonra neden olduğu azalma nedeniyle, maksimum nisan ve mayıs aylarında görülür. Güney Sudan'da minimum buharlaşma, yağışların en yüksek olduğu temmuz ve ağustos aylarında görülmektedir (Said, 1993; Murakami, 1995; Oestigaard, 2010).

(Nursi, 2012), "*Elbette menbaları bir âlem-i gaybdadır (görünmeyen alem) ve gizli bir hazine-i rahmetten gelir ki, masarifle (giderler) varidatın (gelirler) muvazenesi devam eder*" ... cümlesi sahanın jeolojik kanıtlarıyla paralellik göstermektedir. Şöyle ki; Nil Nehri yaklaşık 30 milyon yıl önce Dünya'nın mantosunun (uzun süreler boyunca sıvı gibi akan katı kayalardan oluşur) hareketiyle ortaya çıkmıştır. Nil Deltası'ndan toplanan çökeltileri (nehirin Akdeniz'le buluştuğu yerde biriken çökeltilerin oluşturduğu arazi) analiz edilmiş ve bunların bileşimleri/yaşları Etiyopya platosunda bulunan eski volkanik kayalarla karşılaştırılmıştır. Nitekim tortullar ve kayalar eşleşmekte ve yaşları 20-30 milyon yıl arasındadır. Bu

da nehrin platoyla aynı zamanda oluştuğunu göstermektedir. Nil'in topografyasının eğimli doğası, güneyde Etiyopya dağlık bölgesine doğru ilerleyen ve kuzeyde yüzeyi aşağı çeken manto kayaçlarından oluşan adeta bir taşıma bandıyla ilgilidir. Neticede başından sonuna kadar hafif eğim, Nil'i tutarlı bir şekilde kuzeye doğru yönlendirmiştir (Faccenna vd., 2019). Hidrolojik büyüklükler zaman içinde rastgele değişen karakterde olduğundan sürekli bir azalma/artma eğiliminin araştırılması özel yöntemler kullanmayı gerektirir (Doğan vd., 2016). Faccenna vd., 2019, bulgularını doğrulamak için Dünya'nın 40 milyon yıllık plaka tektoniği aktivitesini yeniden oluşturan bilgisayar simülasyonlarını kullanmıştır. Çeşitli jeolojik verileri son teknoloji ürünü jeofizik modellemeyle birleştirmek adeta araştırmanın anahtarı olmuştur. Faccenna vd., 2019, yaptıkları çalışma, uzun süre boyunca Nil nehrinin rotasını koruduğunu küçük ölçekli akım değişiklikleri dışında akımının stabil olduğunu aynı zamanda yeryüzünde sürekli akan en eski nehirlerden biri olduğunu göstermiştir. Wickstrom, *"Mizan, yaratılışın her yönünün bir denge olduğu için bir arada tuttuğu prensiptir"* (Loodin and Wolf, 2022) sözünden hareketle nehirlerin bir gelir ve gider dengesiyle devam ettikleri sonucu çıkarılabilir.

(Nursi, 2012), *"Ve onunla böyle bir mânâyı müteyakkız (dikkatli) kalblere veriyor ki: Şöyle azîm ırmakların, elbette mümkün değil, şu dağlar hakikî menbaları olsun. Çünkü faraza (misal olarak) o dağlar tamamen su kesilse ve mahrutî (koni şeklinde) birer havuz olsalar, o büyük nehirlerin şöyle sür'atli ve kesretli (çok) cereyanlarına, muvazeneyi (denge) kaybetmeden, birkaç ay ancak dayanabilirler" ... cümlesi sahanın hidrografiya parametreleriyle paralellik göstermektedir. Şöyle ki; Nil ana suyunun ortalama %84'ü Etiyopya'dan, %16'sı ise Orta Afrika'daki göl platosundan gelmektedir. Mavi ve Beyaz Nil'in birleştiği noktada ilginç bir nokta görülmektedir; Mavi Nil hızla yükseldiğinde Beyaz Nil akıntısı birikir ve azalır, ancak yükselme yavaşladığında Beyaz Nil akıntısı artmaya başlamaktadır. Mavi Nil suları düştüğünde, geri biriken su nedeniyle Beyaz Nil deşarjı artar. Dolayısıyla Mavi Nil'in etkisi, Beyaz Nil için doğal bir rezervuar oluşturmaktır (Murakami, 1995).*

(Nursi, 2012) *"Meselâ, Mısır'ın kumistanını bir Cennete çeviren Nil-i Mübarek, cenup (güney) tarafından Cebel-i Kamer denilen bir dağdan mütemadiyen küçük bir deniz gibi tükenmeden akıyor" ... cümlesinde geçen Cebel-i Kamer günümüzde Rwenzori dağları olarak bilinmektedir (Şekil 2). Şöyle ki; Rwenzori dağları (5109 m), Batı Uganda ile Demokratik Kongo Cumhuriyeti arasındaki sınır boyunca, Albert Gölü'nün güneybatısında, Doğu Afrika Rift Sisteminin batı kolunda*

dar bir dağ sırası oluşturur. Doğu kolunun komşu 5 km'lik dağlarının (Kenya ve Kilimanjaro dağları) aksine, Rwenzori dağları volkanik kökenli değildir. Pliyosen sonlarında ve Prekambriyen metamorfik kayalarından (kuvarsit, granit, gnays ve amfibolit) oluşmaktadır (H. Eggermont vd. 2009; F.U. Bauer vd. 2012). Uganda'da kullanılan ana akifer, ayrıışmış ve/veya kırılmış Prekambriyen kristalli temel kayalardır. Bu akiferler genellikle düşük geçirgenliğe ve düşük depolama alanına sahiptir (Owor, vd., 2018) Afrika'nın alan bakımından en büyük gölü olan Victoria Gölü'nün genellikle Nil'in kaynağı olduğu düşünülmektedir. Ancak Victoria Gölü başka nehirler tarafından beslenen bir rezervuardır. Victoria Gölü suları Albert Gölü'ne akmaktadır. Beyaz Nil doğrudan Albert Gölü'nden değil, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'ndeki Ruwenzori Dağları'ndan kaynaklanan Kagera Nehri ve Semliki Nehri'nden akmaktadır. Ruwenzori Dağları, Victoria Gölü kadar önemli bir Nil suyu kaynağıdır (Ondaatje, 2016). Diğer taraftan Albert Gölü'nün 17000 km²'lik drenaj havzasına gelen akışlar ve gölün üstündeki yağışların tümü, buharlaşma ile kaybolmaktadır (Shahin, 1985).

Şekil 2. Günümüzde Rwenzori Dağları olarak bilinen Cebel-İ Kamer (URL 3. 2021)

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1. Dünyanın en büyük/kadim nehirleri arasında yer alan Nil, şüphesiz her kültürde eşsiz bir konuma sahiptir. Aynı zamanda Mısır uygarlığının da doğduğu yerdir ve binlerce yıldır medeniyetler tarafından değer verilmiştir. Nil'in kaynağı 2-3 bin yıldır zorlayıcı bir gizemdir. Neticede jeolojik kanıtlar/hidrolojik döngü gibi parametreler hesaba katıldığında, Nil Nehri'nin tek bir kaynağının olmadığı ve karmaşık bir nehirler ve diğer su kütleleri sistemi aracılığıyla beslendiği açıktır. Nil nehrinin kaynağının Cennetten olduğu belirtilmektedir. Nitekim hadislerde de bu konu bildirilmektedir. Çünkü Nil'in gelir gider dengesi görünen nedenlerle açıklanamaz. Çöl ikliminde gelir o kadar azdır ki Nil'in masraflarını karşılamaz. Bu, Nil'in kaynağının başka bir taraftan geldiği anlamına gelir; O kaynak aynı zamanda cennettir. Her şeye gücü yeten ve her yerde mevcut olan elbette hidrolojik dünyayı kontrol edebilir; aslında su dünyasını kontrol etmek/kullanmak, gücü ortaya koyma/tüm insanları etkileme, ilâhî kudret ve iradenin evren üzerindeki mutlak hükümranlığının sonucudur.

2. Kuşkusuz Nil Nehri dünyanın en önemli nehirlerinden biridir. Nehir tarih boyunca insanlar için yiyecek, su ve ulaşım kaynağı olmuştur. Etkisinin kanıtı her yerdedir. Nil nehrinin akım durumu; iklim, hidrolojik döngü ve jeolojik tarih gibi bir bölgede hakim olan tarihsel koşulları içerir. Bilim insanları, Nil Nehri'nin değişmeyen yolunun jeolojik gizemini çözdüklerini ve ayrıca nehrin yaklaşık 30 milyon yaşında, yani önceden inanılandan 6 kat daha yaşlı olduğunu keşfettiklerini belirtmişlerdir. Yeni araştırmalar, Nil'in 30 milyon yıllık varlığı boyunca hemen hemen aynı rotayı koruduğunu göstermektedir. Bu durum Nil nehrinin yaşanan iklim değişikliklerine rağmen tarih boyunca küçük ölçekli akım değişiklikleri dışında akımının stabil olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

Altman, N. (2002). *Sacred Water: The Spiritual Source of Life, Hiddenspring*, New Jersey.

Basheer, M., Nechifor, V., Calzadilla, A. et al. (2023). Cooperative adaptive management of the Nile River with climate and socio-economic uncertainties, *Nat. Clim. Chang.* 13,48–57. <https://doi.org/10.1038/s41558-022-01556-6>

Biricik, A. S. (2013). Yeryuvarı'nda Doğal Olaylar ve Afetler, *Marmara Coğrafya Dergisi*, (3), 7-26.

Brewer, E.-Teeter, E. (2011). *Mısır ve Mısırlılar*, N. Uzan (çev.), Arkadaş Yayınevi: Ankara.

Doğan, E., Çeribaşı, G., & Akkaya, U. (2016). Barajların Nehir Akımı Rejimine Olan Etkilerinin Trend Analizi Yöntemi ile Araştırılması: Sakarya Nehri Örneği. *Karaelmas Fen ve Mühendislik Dergisi*, 6(1), 50-55.

Ersoy, F. & Ayaydın, Y. (2023). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafi öğelerin yerel ve küresel bağlamda incelenmesi, *International Journal of Geography and Geography Education*, 49, 115-132 . DOI: 10.32003/igge.1271388

Ertürk, M. (1997). *Havz-ı Kevser, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları), 16/546.

F.U. Bauer, M. Karl, U.A. Glasmacher, B. Nagudi, A. Schumann, L. Mrozwski. (2012). The Rwenzori Mountains of western Uganda – Aspects on the evolution of their remarkable morphology within the Albertine Rift, *Journal of African Earth Sciences*. 73(74), 44-56.

Faccenna, C., Glišović, P., Forte, A. et al. (2019). Role of dynamic topography in sustaining the Nile River over 30 million years, *Nat. Geosci.* 12, 1012–1017 <https://doi.org/10.1038/s41561-019-0472-x>

Günay, H. M. (2009). Su, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/su#1> (08.03.2024).

Hilde Eggermont ,Kay Van Damme, James M.Russell. (2009). *The Nile: Origin, Environments, Limnology and Human Use*, Springer Science Business Media, DOI: 10.1007/978-1-4020-9726-3-13

<https://islamansiklopedisi.org.tr/kenzul-ummal> (Erişim Tarihi: 08.03.2024)

<https://kuran.diyamet.gov.tr/Tefsir/> Kur'an Yolu Tefsiri 3/342-343 (Erişim Tarihi: 08.03.2024)

<https://questionsonislam.com/> (Erişim Tarihi: 08.03.2024)

<https://www.hadiskitaplari.com/>(Erişim Tarihi: 08.03.2024)

<https://www.risalehaber.com/bilim-adamlarinin-bulamadigi-nil-nehrinin-kaynagi-risale-i-nurda-436878h.htm> (Erişim Tarihi: 15.03.2024)

International Groundwater Resources Assessment Centre (IGRAC). (2018). *What is Groundwater?* <https://www.un-igrac.org/what-groundwater> (Erişim Tarihi: 06.03.2024).

Karakuş, Nadir. (2022). Mısır Medeniyetinin Kilometre Taşı: Nilometre, *Şarkiyat* 14(2), 656-669. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.1116650>.

Karyabwite, D.R. (2000). *Water Sharing in the Nile River Valley*, Project Gnv011: Using Gıs/Remote Sensing for The Sustainable Use of Natural Resources, UNEP/DEWA/GRID-Geneva.

Kurt Fidan, M. (2021). Kutsal Suyun İzinde: Suya Yüklenen Dini ve Sembolik Anlamlar, *İlsam Akademi Hakemli Dergisi*, 1(1), 1-27.

Liu, S., Lu, P., Liu, D., Jin, P., Wang, W. (2009). Pinpointing the sources and measuring the lengths of the principal rivers of the World, *International Journal of Digital Earth*, 2(1), 80–87.

Loodin N, Wolf AT. (2022). Will Islamic Water Management Principles Be Included If the Helmand River Treaty Is Revisited? *Water*, 14(1), 67. <https://doi.org/10.3390/w14010067>

Murakami, M. (1995). *Managing Water for Peace in the Middle East: Alternative Strategies*, The United Nations University, Table of contents. <https://archive.unu.edu/unupress/unupbooks/80858e/80858E00.htm#Contents> (Erişim Tarihi: 06.03.2024)

Nursi, S. (2012). *Sözler (Risale-i Nur Külliyyatından)*. İstanbul: RNK yayınları.

Nursi, S. (2012). *Şualar (Risale-i Nur Külliyyatından)*. İstanbul: RNK yayınları.

Ondaatje, C. (2016). The unsettling sources of the Nile, *Subscribe to Geographical Magazine*, <https://geographical.co.uk/science-environment/the-unsettling-sources-of-the-nile> (Erişim Tarihi: 05/03/2024)

Owor, M., Tindimugaya, C., Brown, L., Upton, K., Ó Dochartaigh, B.É. and Bellwood-Howard, I. (2018). *Africa Groundwater Atlas: Hydrogeology of Uganda*, British Geological Survey, https://earthwise.bgs.ac.uk/index.php/Hydrogeology_of_Uganda

Said, R. (1993). *The river Nile, geology, hydrology and utilization*, Pergamon Press.

Seyidoğlu, H. (2016). *Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı*, Güzem Can Yayınları.

Seyyid., E. F. (2007). Nil, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/nil> (08.03.2024).

Shahin, M. (1985). *Hydrology of the Nile Basin*, Amsterdam: Elsevier.

Sümbüllü, Y. Z. (2012). Hikâyet-İ Nil-i Mübârek Üzerine, *Turkish Studies (Elektronik)*, 7(4), 2755 -2770

Şahin, E. (2017). Klâsik Türk Edebiyatı Metinlerinde Nil Nehri, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 19 (19), 275-312.

Terje Oestigaard. (2010). *Nile Issues Small Streams from the Nile Basin Research Programme*, Fountain Publishers, Uganda.

- URL 1. 2016. <https://sorularlaislamiyet.com/> (Erişim Tarihi: 08.03.2024)
- URL 2. 2024. <https://alzikraqurancenter.com/rivers-in-the-quran/amp/> (Erişim Tarihi: 08.03.2024)
- URL 3. 2021. <https://sethbutera.com/mount-rwenzori-uganda/> (Erişim Tarihi: 15.03.2024)
- URL 4. 2020. <https://www.suna-news.net/posts/nile-water-level-records-1721-meters-at-khartoum> (Erişim Tarihi: 15.03.2024)
- Vercoutter, J. (2013). Eski Mısır, (çev. Emine Çaykara), İstanbul: İletişim Yay, 73(74), 44-56.
- Williams, M.A.J. (2009). Late Pleistocene and Holocene environments in the Nile basin Global Planet. Change, 69, 1-15
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, Seçkin Yayıncılık.